

retninger gået over på udenlandske hænder. Mønsted beholdt sin danske margarinefabrik, og det lykkedes senere (to år efter Mønstedes død) at tilbagekøbe aktiemajoriteten i Aarhus Oliefabrik, så selskabet atter blev dansk ejet. Det er det stadig. Derimod er Otto Mønstedes margarineproduktion sammen med det meste af den øvrige danske margarineindustri blevet udraderet af de hollandske rivaler Jurgens og Van den Bergh, som havde været i alliance med hinanden siden 1908, og som i 1920'erne overtog George Watsons forretninger og i 1929 indgik i Unilever-koncernen, men det er en langt senere margarinekrig, som kun nævnes afrundende i bogen.

Bogen dækker sit emne bredt og får det sat ind i en større sammenhæng. Det er bogens store styrke, men også dens svaghed. Fremstillingen er detaljeret lagt an, og det kan undertiden knibe for læseren at bevare overblikket, f.eks. omkring de indviklede engelske forhandlinger om mulige fabriksovertagelser, hvor det kan være svært at få helt rede på indhold og konsekvenser af de fremsatte forslag. De mange detaljerede og konkrete oplysninger rummer også risikoen for konkrete fejl, og dem er der en del af. F.eks. lå Vestergade 11 ikke over for Frue Kirke, da Otto Mønsted flyttede ind i 1869; der lå en husrække imellem, som blev nedrevet i 1930'erne (s. 38). Det var ikke Napoleon 3., der blev kaldt borgerkongen, men derimod Louis Phillipe (s. 48). Lurmærket blev indført i 1900-06, så det var ikke det, der i 1890'erne krævede et ensartet smørprodukt (s. 62). Markedssituationen i 1906 karakteriseres som den værst tænkelige, samtidig med at året gav et tilfredsstillende resultat (s. 106-107). Der er en fejl i citatet s. 110. Københavns frihavn blev etableret i 1894, ikke 1895 (s. 113). Spare- og Lånecassen i Århus kan ikke kaldes en stor bank (s.

144). Otto Mønstedes villa i Kristiania-gade i København ligger ved Garnisons Kirkegård, ikke ved Garnisons Kirke (s. 147). Regnar Westenholz var finansminister i Rottwitts regering, ikke i Estrups (s. 151). Lederen af det danske konsulat i London i årene efter 1893 hed ikke Valdemar Faber, men Delcomyn (s. 182). Otto Mønstedes svanevaremærke afbildes s. 294 med en gletcher eller et sneklædt bjerg i baggrunden, men tolkes som bevidst nationalt dansk s. 298. Metersystemet blev ikke indført i 1912, men i 1907 med en overgangsordning 1910-16 (s. 306).

Det er småting og nævnes her for en ordens skyld. Fejlene i detaljerne ændrer ikke ved hovedindtrykket, at bogen er et værdifuldt bidrag til dansk erhvervshistorie.

Jørgen Fink

Jørgen Kjær Hansen: *Aarhus Glasværk. Et industrieventyr fra århundredskiftet*. (Århus Byhistoriske Udvalg, 1999). 145 s., 228 kr.

I forordet står, at det er en bog om »Aarhus Glasværks historie«. Bogen er altså en virksomhedshistorie. Som sådan er den imidlertid temmelig problematisk. Dette skyldes først og fremmest manglen på et virksomhedsarkiv. Afgørende begivenheder i Aarhus Glasværks historie som f.eks. etableringen i 1898, fusionerne i 1902 (Fyens Glasværk og Rosdala Glasbruk) og 1907 (Kastrup, Frederiksberg og Hellerup), salget af glasværket til Kastrup Glasværk i 1918 samt glasværkets definitive ophør i 1927 behandles ikke på grundlag af internt materiale fra virksomheden, men på basis af tilfældige og ofte noget tvivlsomme kilder.

Der er også meget lidt om ledelsen på Aarhus Glasværk, kunderne, eksporten, salgspolitikken, konkurrenterne samt de økonomiske forhold. Derimod

er der andre aspekter, der behandles grundigt og kompetent. Det gælder glasproduktionen, herunder maskiner og glasvarer, de forskellige typer glasarbejdere, lønforhold samt virksomhedskulturen. Det skal også pointeres, at man får en masse at vide om glas, glassets historie og stilarter. Det mærkes tydeligt, at forfatteren er specialist på dette område.

Bogen er smuk med mange illustrationer i sort-hvid og farver. Blot burde der have været flere illustrationer i farver! En enkelt illustration i farver er desværre faldet uheldigt ud, idet valmuenes kronblade på en vase er kedelig brungule (s. 78). Teksterne til illustrationerne er informative – og indimellem morsomme.

Med undtagelse af et par mærkværdigheder er bogen velskrevet og levende. Dog er der for mange og lange citater. Bogens undertitel »et industrieventyr« er direkte misvisende, da glasværket i Aarhus havde konstante økonomiske vanskeligheder og snarere var en fiasko end en succes. Derfor forekommer påstanden på s. 140 om, at Aarhus Glasværk har givet sig selv et »smukt eftermæle« ligeledes ejendommelig.

Peter Sørensen

Jens Christensen: *IT and Business: A History of Scandinavian Airlines, SAS*. (Aarhus Universitetsforlag, 2000), 440 s., 348 kr.

Informationsteknologi (IT) har gennem mere end 100 år spillet en væsentlig og voksende rolle i virksomhedernes organisation og i samfundets indretning. IT skal her forstås bredt, så det omfatter telegrafi, telefoni, aviser, radio, fjernsyn, computersystemer og internettet. Gennem de sidste årtier er forskere med forskellig baggrund begyndt at undersøge dette problemfelts historie.

For computersystemerne har forsk-

ningen i vid udstrækning været hardware-fikseret, hvilket på det sidste er blevet kompletteret med undersøgelser af software-udviklingen, mens der endnu kun er få anvendelsesorienterede undersøgelser. James L. McKenney, Duncan C. Copeland og Richard O. Manson: *Waves of Change: Business Evolution through Information Technology* (1995) analyserer fem amerikanske cases, blandt andet American Airlines, og der er også kommet undersøgelser af europæiske cases, blandt andet Hans De Geer: *På väg til datasamhället: Data-tekniken i Politiken 1946-1963* (1992). Alene anvendelserne muliggør analyse af samspillet mellem IT, virksomheder og hele samfundet.

De publicerede historiske analyser af computersystemer slutter enten før 1970, eller de hviler på et begrænset kildemateriale. Hidtil er den eneste forskningsbaserede detailanalyse af computersystemerne i et firma McKenney, Copeland og Mansons nævnte undersøgelse af samspillet mellem udviklingen og driften af SABRA pladsreservationsystemet og American Airlines. Den bliver nu suppleret af Jens Christensens grundige undersøgelse af udviklingen af computersystemer hos SAS i perioden fra 1970 til 1995, som har givet ham dr.phil.-graden i informations- og medievidenskab på Aarhus Universitet.

Bogen er en omhyggelig og ret teknisk gennemgang af systemudviklingen i SAS' computerafdeling, baseret på interviews med 47 centrale medarbejdere i afdelingen, teknisk og ledelsesmæssigt, samt en række originale rapporter mv. fra afdelingen. Dette materiale er dækkende, men der mangler en systematisk gennemgående kilde, fx referater af afdelingsmøder, hvilket svækker de analytiske muligheder. Afhandlingen har ingen redegørelse for interviewenes tilblivelseshistorie, hvilket vanskeliggør vurderingen af denne kildegruppe.